

שו"ת בעניין ספיה לקטן

חילוקים בין הסוגיא ביבמות לסוגיא בשבת:

והנה מצינו בשבת (ז:) **שאסור לתת לקטן חגב טמא לשחק בו**, שמא יאכלנו, וכתב רש"י (שם) שעובר משום "לא תאכילום". ומבואר **שעוברים על איסור ספיה אף שאינו מאכיל את האיסור בידים, אלא רק נותן לו לשחק**, ושמא יאכלנו.

וצ"ע מהסוגיא ביבמות הנ"ל, שמותר לומר לילדים לטייל ברחוב אף שיתכן ויעברו על איסור הוצאה מרה"ר לרה"י, ומבואר שכיון שלא נותן בידים את האיסור, אין בזה איסור ספיה. ובמה שונה מהסוגיא בשבת הנ"ל לעניין חגב.

ויש לבאר את החילוק בין הסוגיות הנ"ל בכמה דרכים:

[א] רק במאכלות אסורות יש איסור כשמניח לפניו, אבל **בשאר איסורים אין איסור** [אם לא סופה לו את האיסור בידים ממש].

[ב] יש לחלק בין דבר האסור מצד עצמו כחגב טמא [לאו דווקא מאכלות אסורות], לבין דבר שהזמן גורם לאיסור (ועיי' שו"ע הרב סי' שמג ס"ו).

[ג] אם מביא לו את האיסור בידו – אסור, אך אם מעמיד אותו ליד האיסור או מעמיד את האיסור לידו – מותר.

ולפי כל החילוקים הנ"ל מותר להעמיד ליד ליד מתג החשמל, כדי שידליקו מעצמו ואינו עושה את זה על דעת אביו, ואין בזה איסור ספיה.

[עוד מצינו במג"א (סי' שמ ס"ק ה) גבי **עוגה שכתוב עליה אותיות, שמותר לתת את העוגה לקטן, ואפילו שיבוא לידי מחיקה**. ונראה שאין איסור ספיה כשמניח לפני הקטן, אלא האיסור הוא רק כשסופה לו ממש. אמנם י"ל שהמג"א לשיטתו (סי' רסט), דס"ל שדבר שיש הסוברים שמותר לגדולים, מותר לספיות לקטנים].

טעם נוסף יש לדון להתיר, כיון שהקטן אינו צריך את האור והחושך אלא משחק במתג להנאתו, הרי הוא נחשב **כמתעסק**. ומצינו שנחלקו האחרונים אם מתעסק בשבת לא עובר איסור כלל, או שעובר איסור אלא שפטור (רעק"א בתשובה ח נחלק עם המקור חיים בסי' תל, וס"ל שיש איסור. ובעונג יו"ט סי' ז נקט כהרעק"א). **לצד שאינו עובר איסור כלל, א"כ אין בזה איסור ספיה כלל**, שנאמר רק באיסור ממש.

להעמיד את בנו הקטן ליד המתג

כתב הרמב"ן (בפירושו עה"ת, שמות כ, ט) **"אתה ובנך ובתך – הקטנים, הזהירונו בשבת שלא יעשו הבנים מלאכה לדעתנו וברצוננו** (שבת קכא)", וכן מבואר ברש"י ובריטב"א (יבמות שם, והובא לעיל).

וכן מוכח מפשטות הסוגיא ביבמות, מכך שהגמ' השוותה בין טלטול מפתחות בשבת **בסתם קטנים** לבין כיבוי שריפה בבנו קטן, ומוכח שאין לחלק בין בנו קטן לשאר קטנים **שבעולם, ומקום שמותר בזה מותר גם בזה, ומקום שאסור בזה אסור גם בזה**. וכן משמע גם מהרמ"א הנ"ל (סי' שסב), שלא חילק בין בנו לשאר קטנים, וכן הוא במשנ"ב (שם ס"ק מד).

קטן שהגיע לחינוך

כתב המשנ"ב (שם ס"ק מד) **שאם הקטן הגיע לחינוך, אביו מצווה לחנכו אף אם עושה זאת להנאת עצמו**, וכ"ש שלא יניחו שם להדליק את האור.

בפרשת השבוע נאמר "לא תאכלום כי שקץ הם" (ויקרא יא, מב) ודרשו חז"ל (יבמות קיד). "לא תאכלום – לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים וכו' דלא ליספו ליה בידים", ומכאן נלמד שאסור לתת דבר איסור לקטן.

העמדת ילד ליד מתג חשמל בשבת

שאלה: האם מותר להעמיד ילד ליד מתג החשמל בשבת כדי שידליקו מעצמו.

תשובה: אם הילד ישחק במתג להנאתו, מותר אפי' הוא בנו. אבל אם הילד עושה זאת כי **מבין שכך רצונו של מי שהניחו שם, אסור**, אפי' אם אינו בנו [והוא בערך בגיל 4-5, והכל לפי העניין].

מקור: מותר להעמיד ילד [אפי' בנו שלו] שישחק להנאתו ליד המתג, והוא ידליק מעצמו. **ואין בזה איסור ספיה מכמה טעמים:**

או מפני שאין זה **מאכלות אסורות**, או מפני שזה איסור **שהזמן גורם לו**, או מפני שהוא רק **מעמיד את הקטן ליד האיסור ולא נותן לו את האיסור בידו** (ויתבאר עוד להלן).

אך אם **הקטן עושה לדעת אביו**, אפי' אם הוא עושה זאת מעצמו בשביל אביו, הרי זה אסור מהתורה מדין "לא תעשה מלאכה אתה ובנך ובתך" (שמות כ, י) (שעה"צ סי' שלד ס"ק נד).

ואם הקטן אינו בנו, ועושה לדעת אחרים כי מבין שכך רצון האחרים, אסור מדרבנן (שעה"צ שם ע"פ שבת קכא).

שורש הדין

בגמ' (יבמות קיד) מבואר שאם נאבדו בשבת מפתחות ברה"ר, מותר לומר לילד וילדה שיטיילו ברחוב, אפי' אם **מטרת האמירה היא כדי שאם הם ימצאו את המפתחות, יביאום**. והקשתה הגמ' ממה ששנינו שקטן הבא לכבות אש אומרים לו לא לכבות, מפני שהאב מצווה על שביתת בנו, ומדוע טלטול ברה"ר שונה ומותר. ותירצה הגמ' ששם מדובר **שהכיבוי נעשה על דעת אביו**.

וביאר רש"י (שם) "בעושה על דעת אביו – שהתינוק צופה באביו **ורואה שנוח לו בכך**, ואביו עומד עליו דהוה **כאילו הוא מצווה לעשות**, אבל הנך מפתחות לא הודיען שנאבדו שם ולא הכירו בדעתו שנוח לו". וכ"כ הריטב"א (שם) שאם מגלה דעתו שניחא ליה, הרי הוא כאילו מאכילו בידו.

וכן פסק הרמ"א להלכה (סי' שסב ס"ז, ומשנ"ב שם) שהשוכח חפץ ברה"ר, יוליך שם תינוקות **שלא יודעים שהחפץ של אביהם, ומתכוונים להנאת עצמם**, שחושבים שמצאו חפץ ברה"ר, ומביאים את החפץ לביתם, ולא יודעים שחפץ זה של אביהם. אבל **אם התינוקות יודעים שהחפץ הוא של אביהם**, אסור להוליכם שם ע"מ שיביאום, ואפילו אם הלכו מעצמם ולא אמר להם ללכת, **כיון שהפעולה נעשית על דעת הגדול, אסור**.

ולפי"ז מבואר שאם מעמידים ילד ליד המתג והוא מבין שהגדול מעונין בכך שהוא ידליק או יכבה את האור, אסור. אך אם הגדול לא מראה לקטן שהוא רוצה בכך, והקטן לא עושה זאת לצורך הגדול, מותר, כיון שהקטן לא עושה על דעת הגדול, אלא לצורך עצמו, שנהנה לשחק במתג.

הנאה ממעשה שבת של קטן

קטן העושה מלאכה, אם לא עושה זאת על דעת אביו, מותר ליהנות ממלאכתו. אך אם עושה זאת על דעת אביו, אסור ליהנות ממלאכתו (מג"א סי' שכה ס"ק כב, בה"ל שם סי' ד"ה להשקות).

המתנה בין בשר לחלב לילדים קטנים

שאלה: האם מותר לתת לילד קטן לאכול חלב תוך שש שעות לאכילת בשר.

תשובה: עד גיל שלוש - די שיאכל וישהה ביניהם [אם אפשר, ומותר אף להאכילו בידים].

מגיל שלוש עד שש - ימתין שעה אחת.

מגיל שש ומעלה [שכבר הגיע לגיל חינוך] - ימתין שלוש שעות, ויעלה בהדרגה [כפי רגילותו בין סעודה לסעודה] עד לשש שעות.

מקור: יש לבאר בכמה אופנים מדוע עד גיל שלוש אין צריך להתמתין כלל, ואין בזה איסור ספיה.

[א] משום שסתם תינוק מסוכן אצל חלב (יבמות קיד, שבת קכא תוס' ד"ה ש"מ).

[ב] רק אכילת בשר וחלב יחד נחשבים איסור ממש, אך המתנה ביניהם נחשבת אינה נחשבת כאיסור, אלא כסייג והרחקה בלבד ע"מ שלא יבא לאוכלם יחד, ולא נאמר דין ספיה במקום סייג והרחקה, אלא רק באיסור ממש.

ומצינו סברא זו בספר יבין דעת (מהגאון מקוטנא, יו"ד סי' פט אות א) שכתב שאין בזה איסור ספיה, ובטעם הדבר כתב וז"ל "דאינו אלא זהירות בעלמא".

[והנה מצינו שנחלקו האחרונים האם האוכל חלב בשוגג תוך שש שעות לאכילת בשר צריך כפרה או לא. הדעת קדושים (יו"ד סי' פט) סובר שאין צריך כפרה, מפני שאינו בגדר איסור אלא רק בגדר הרחקה, ובמקדש מעט (ס"ב) כתב לבאר שאם זה היה בגדר איסור ממש, היה צריך כפרה (ודלא כהנתיבות (סי' רלד) הסובר שגם באיסור ממש בשוגג, אין צריך כפרה). ועיין כף החיים (סי' פט סק"ח)].

[ג] איסור ספיה נאמר רק כשנותן לקטן דבר איסור בעצם (כעין מה שנתבאר לעיל בחילוק ב), אך כאן החלב אינו אסור בעצם, אלא רק הזמן גורם לחלב להיות אסור כעת.

ומצינו כע"ז בפר"ח (או"ח סי' תריא) שכתב שהטעם שאין איסור לספות מאכלים לקטן ביו"כ הוא משום שהאיסור הוא רק מחמת הזמן ולא מחמת המאכל עצמו. וכן מצינו במג"א (סי' רסט) להתיר להאכיל קטן לפני קידוש, ואין בזה משום ספיה, כיון שהאיסור הוא רק מחמת זמן האכילה ולא מחמת המאכל עצמו (וכע"ז לקמן).

אמנם יש לחלק, כיון שכאן האיסור לאכול חלב לאחר בשר הוא מחשש אכילת בשר וחלב יחדיו [לדעת רש"י (חולין קה) משום שטעם השומן נשאר בפה עד אחר שש שעות, ונמצא שאוכל חלב ובשר יחד. ולדעת הרמב"ם (פ"ט ממאכ"א) משום שנשאר בשר בין השיניים], וא"כ בזמן אכילת החלב יש חשש שהקטן אוכל בשר וחלב ביחד.

[ד] יש לסמוך על שיטת הרשב"א (יבמות קיד, ובתשובותיו ח"א סי' צב, עי' חיי"א כלל סו, ושו"ת רעק"א מהדו"ק סי' טו, בה"ל סי' שמג) שאין איסור ספיה בדרבנן בדבר שהוא לצורך הקטן.

[ה] עפ"י מה שכתבו הב"י והמג"א (או"ח סי' רסט) שבדבר שיש מתירין, אין בו איסור ספיה לקטן. וכיון שדעת התוס' (חולין קה: ד"ה לסעודתא) והמרדכי (חולין סי' תרפז) והגה"מ (פ"ט ממאכ"א סק"ג) שמותר לכל אדם לאכול חלב אחר בשר אם בירך ברכה אחרונה, ואוכל ושותה ביניהם - לכן לקטנים אפשר לסמוך על שיטות המקלים בזה, אף ששיטות אלו לא נפסקו להלכה, ויש לעיין בדבר.

ילד מגיל שלוש עד שש - ימתין שעה אחת. ואף שאין איסור ספיה כמבואר לעיל, מ"מ נראה שלכתחילה לא די שיאכל וישהה ביניהם אלא יש להתמתין שעה.

ונראה שהדבר תלוי בטעמים שנתבארו לעיל. אם הטעם שתינוק ל"צ להתמתין משום שסתם תינוק מסוכן אצל חלב, אזי לאחר גיל שלוש כבר אינו מסוכן, ולכן יצטרך להתמתין שעה אחת (וכמו שנתבאר להלן לעניין ילד בגיל שש). ואף לפי שאר הטעמים יש לבאר, ואכמ"ל.

אמנם נראה באופן שהילד נצרך ממש, די באכילה ושתיה ביניהם.

ובמש"כ שילד מגיל שלוש עד שש - ימתין שעה אחת, וילד מגיל שש ומעלה [שכבר הגיע לגיל חינוך] - ימתין שלוש שעות ויעלה בהדרגה כפי רגילותו בין סעודה לסעודה, עד לשש שעות - אין בזה איסור ספיה כנ"ל, ואף שהיה נראה לכאורה שכיון שיש דין לחנוכו, יצטרכו לחנוכו להתמתן שש שעות, אמנם נראה של"צ לחנוכו לכך (וכן מבואר בלקט יושר עמ' לה), שכיון שמעיקר הדין די בהמתנת שעה [לדעת הרמ"א], לכן די לקטן בהמתנת שעה אחת.

ואף לנוהגים כדעת השו"ע הסובר שהמתנת שש שעות היא מעיקר הדין, לילדים די בהמתנת שעה, עפ"י מה שכתבו הב"י והמג"א (או"ח סי' רסט, נזכר לעיל) שבדבר שיש שיטות המתירין, אין בזה איסור ספיה לקטנים. ומשמע מדבריהם שאף דין חינוך אין בזה, ולפי"ז די לחנוכו בהמתנת שעה. אך נראה שכיון שאין כ"כ צורך באכילת חלב אחרי שעה מאכילת הבשר, לכן ימתינו שלוש שעות [וגם יש הנוהגים כך (עי' איסור והיתר לר' ירוחם סי' לט)], ואכן במקום שיש צורך ממש, די בהמתנת שעה.

ויש לבאר עוד טעם בדבר, דהנה מבואר בגמ' (חולין קה) "בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא", וכתבו הראשונים ששיעור זמן זה הוא שש שעות, כי זהו שיעור ההמתנה של סתם אדם בין ארוחה לארוחה (רמב"ם פ"ט ממאכ"א, ומאירי שם), ולפי"ז נראה שיש לדון שלילד די בהמתנת פחות משש שעות, וכמו שהוא רגיל להתמתין בין ארוחה לארוחה, ומצינו כע"ז במאירי (הנ"ל ד"ה הוי"ש), ויל"ע בזה [ועיי"ש עוד במאירי שהביא מדברי הפסיקתא רבתי (פסיקתא כה, פרשת עשר תעשר) שאמר הקב"ה למלאכים "תינוק שבישראל מקיים את התורה יותר מכם וכו' בשר בחלב וכו'"], ולכן נראה שימתין לפחות שלוש שעות, שזהו זמן ההמתנה בדרי"כ בין הארוחות, ואפי' ממתקים יהא מותר לו לאכול לאחר שלוש שעות.

ומה שנתבאר שמגיל חינוך יש לעלות בהדרגה עד להתמתן שש שעות, מצינו דוגמא לזה גבי חינוך לצום ביום כיפור, שמחנכים את הקטן לשעות, ומוסיפים שעות כפי רגילותו (יומא פב, או"ח סי' תרטז), ואף שיש לחלק כמובן.

לתרומות והנצחות ניתן לפנות

לקו בית ההוראה במספר

0733260800 שלוחה 11

הגיליון הודפס לזכות

יעקב ישראל בן שולמית,

ומשפחתו

מספר הטלפון בבית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון

לחיל - פנו לבתובת

6191265@gmail.com